

Sett-Elg-dataene

Den kommunale viltforvaltningen samler hvert år inn data over antall elg som hvert jaktlag har observert. Disse Sett-Elg-dataene blir benyttet til å få et mål på relativ tetthet og kjønnsforhold i bestanden de enkelte år.

Elgobservasjonene spesifiseres til seks forskjellige kategorier: kalv, åring, voksne okser, voksne kyr uten kalv, kyr med én kalv, kyr med to kalver, og en gruppe med uidentifiserte dyr.

I NINAs rapport benyttes det totale antallet dyr som er observert under jakten i forhold til antall jegerdagsverk som en indeks på bestandstettheten («sett pr. dag»).

Stabilisering nødvendig

Det er skjedd en eksplosjonsartet vekst i den norske elgstammen de siste 25 årene. Årsaken til dette er innføringen av rettet avskyting på 60- og 70-tallet, sammen med en omlegging av skogbruket. I dag har vi elgjakt i de fleste kommuner. Den norske elgbestanden har altså endret seg fra å være et beskjedent innslag i vår natur til å bli en betydelig økonomisk ressurs.

De tette elgbestandene har imidlertid også negative følger, som for eksempel elgpåkjørsler. Elgen kan også være et skadeproblem for jord- og skogbruk, og for store bestander kan gi miljøendringer som er negative for andre villlevende arter.

Mange norske elgbestander er nå i en fase der bestandsutviklingen må stabiliseres på et nivå som er akseptabelt også for andre samfunnsinteresser, og på et nivå som ikke er en trussel mot det biologiske mangfoldet. Det er imidlertid usikkert i hvilken utstrekning vi kan stabilisere en elgstamme gjennom jakt, fordi mye av tilveksten er styrt av faktorer som opptrer tilfeldig.

I en stabiliseringsfase er det derfor viktig å overvåke utviklingen med hensyn til kondisjon, tetthet og sammensetning hos norske elgstammer.

Norske elgbestander:

Store forskjeller i vekt og reproduksjon

Stor forskjell i vekt mellom de respektive regionene og følgelig stor variasjon i reproduksjonsevnen mellom områder. Dette er et av resultatene fra Elgovervåkingen.

ELGOVERVÅKINGEN ble innledet som en del av det nasjonale overvåkingsprogrammet for hjortevilt i 1991. I overvåkingsperioden (1991-95) ble det samlet inn data i syv faste overvåkingsområder fra Aust-Agder til Troms.

Det var en gjennomgående økning i gjennomsnittsvekt blant alle kjønns- og aldersgruppene jo lenger nord i landet de var skutt. De høye vektene til Troms-elgen kan skyldes en tilpasning til en lang og næringsfattig vinter og/eller gode sommerbeiter.

Mat og vekt

Ved høye bestandstettheter vil et redusert tilbud av mat pr. elg også kunne påvirke vektutviklingen. Variasjonen i bestandstetthet mellom overvåkingsbestandene kunne således forklare mye av variasjonen i gjennomsnittsvekter, selv om det sannsynligvis også var store regionale forskjeller i beitekvaliteten mellom områder.

Det er grunn til å anta at både bestandstetthet, sommerbeite og vintersesongens lengde innvirker på vektvariasjonen mellom områder.

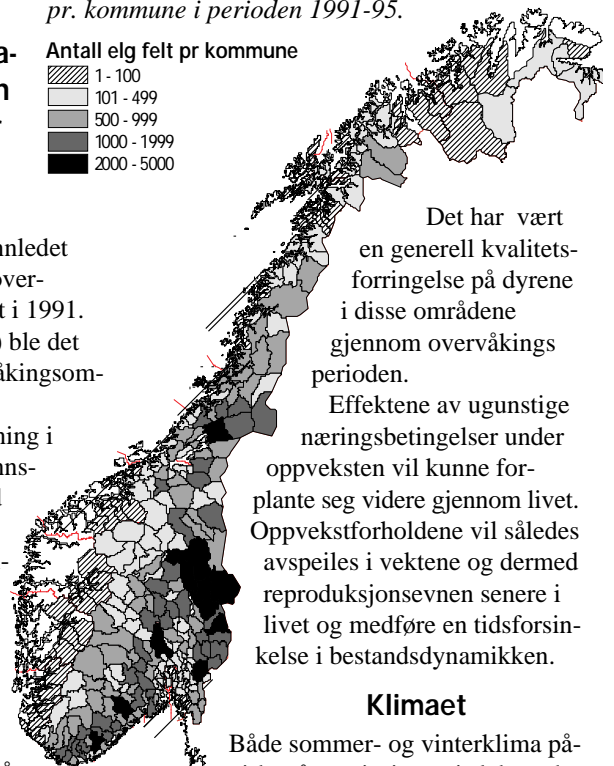
Høy tetthet, lav vekt

De høye bestandstetthetene i Vestfold og Aust-Agder var begge forbundet med de laveste vektene. Gjennom perioden var det også en generell nedgang i vektene og reproduksjonsevnen i disse to bestandene.

Kartet: Totalt antall elg felt under jakt pr. kommune i perioden 1991-95.

Antall elg felt pr kommune

1 - 100
101 - 499
500 - 999
1000 - 1999
2000 - 5000

Det har vært en generell kvalitetsforringelse på dyrene i disse områdene gjennom overvåkingsperioden.

Effektene av ugunstige næringsbetingelser under oppveksten vil kunne forplante seg videre gjennom livet. Oppvekstforholdene vil således avspeiles i vektene og dermed reproduksjonsevnen senere i livet og medføre en tidsforsinkelse i bestandsdynamikken.

Klimaet

Både sommer- og vinterklima påvirker årsvariasjonen i slaktevekter. Om sommeren vil variasjon i sol, temperatur og nedbør påvirke planter som er viktige for elgen. Det er funnet høyere vekter etter somre med lav temperatur og lite sol. Det var et nært forhold mellom temperatur på forsommeren og slaktevektene hos kalv og åringer i overvåkingsområdene. Dette var særlig tydelig i Hedmark og Nord-Trøndelag, der det var store årlige variasjoner i sommertemperatur.

Den samlede klimatiske effekten på slaktevektene, og forholdet mellom slaktevekter og reproduksjonsevne, innebærer at bestandsdynamikken hos elgen i stor grad vil bære preg av tilfeldige klimatiske forhold, spesielt under oppveksten til de forskjellige årsklassene. Slike forhold må det tas hensyn til i den lokale elgforvaltningen.

TROMS

Overvåkte kommuner: Tromsø, Lavangen, Bardu, Salangen, Målselv, Sørreisa, Dyrøy, Lenvik (fastlandsdelen) og Balsfjord.

Høy bestandsvekst

Bestandsutviklingen i Troms gjennom overvåkingsperioden var spesielt preget av den høye bestandsveksten. Bestandsøkningen ga imidlertid ingen synlige utslag i slaktevekter eller reproduksjonsforhold. Med den høye bestandsveksten som er registrert i Troms vil bestandsstørrelsen kunne overskride bæreevnen betraktelig før effektene av næringsmangel blir synlige på vektene. Vi anbefaler derfor at bestandsveksten i Troms reduseres, og at vinterbestanden stabiliseres på et lavere nivå enn i dag.

NORDLAND

Overvåkte kommuner: Vefsn, Grane og Hattfjell.

Oppretthold beskatningstrykket

Bestanden i Nordland synes å være stabil både med hensyn til størrelse og sammensetning med unntak av en økende andel eldre kyr i uttaket i slutten av perioden. En slik dreining av uttaket over på eldre kyr vil på sikt kunne redusere gjennomsnittsalderen til kyr i stammen og dermed redusere produktiviteten. Basert på Sett-Elg var det imidlertid kun små endringer i produktiviteten til kyrne.

Stammen i Nordland er i god kondisjon. Det var ingen endringer gjennom perioden som antydte at bestandstettheten hadde store negative følger for kondisjonen. Tidligere analyser har imidlertid vist at de høye tetthetene som ble funnet tidlig på 80-tallet var forbundet med en vesentlig nedgang i vektene. Sett-Elg antyder at tilnærmet de samme tetthetene ble nådd tidlig på 90-tallet. Beskatningstrykket i stammen bør derfor opprettholdes, men kan med fordel dreies mer over på kalv.

NORD-TRØNDELAG

Overvåkte kommuner: Meråker, Stjørdal, Frosta, Levanger, Verdal og Inderøy.

Okseandel bør økes

Elgens kondisjon og produksjonsevne gjør det ikke nødvendig å redusere bestandsstørrelsen i Nord-Trøndelag.

Aldersfordelingen blant kyrne var også

stabil gjennom perioden; dette medfører at rekrutteringen til bestanden trolig vil være relativt stabil fra år til år i de kommende årene.

Den observerte okseandelen i bestanden var den laveste som var registrert blant overvåkingsbestandene. Den negative utviklingen av bedekningsraten og oksevektene som ble registrert ved synkende okseandel i bestandene, antyder at en for lav okseandel er uheldig for produktiviteten av stammen.

Det anbefales at okseandelen i bestanden økes i Nord-Trøndelag. Dette kan skje ved at bestandsstørrelsen økes eller ved at sammensetningen endres innenfor dagens bestandsnivå, for eksempel ved å redusere avskytingen av voksne okser.

OPPLAND

Overvåkingsområde: Området fra Nordre Land i sør via Lillehammer og Gausdal til Sør-Fron og Vågå i nord.

Avskyting dreies over på kalv

Bestandsstørrelsen i Oppland har sunket gjennom perioden. Nedgangen var ikke forbundet med en økning i de gjennomsnittlige vektene, noe som antyder at nedgangen ikke har forbedret beitegrunnlaget i regionen vesentlig. Det var imidlertid stor variasjon mellom år i slaktevekter både hos yngre og eldre dyr. Dette tyder på at de tilfeldige årlige variasjonene i klima har stor innvirkning på kroppsvekten.

De store årlige svingningene i vektene i Oppland kan medføre store årlige variasjoner i rekrutteringen til bestanden som følge av vektens innvirkning på reproduksjonsevnen.

Dersom en beskatter andelen ungdom for hardt etter år med lav rekruttering vil en kunne oppleve at enkelte årganger nærmest blir borte.

Ved å dreie avskytingen mer over på kalv vil man i større grad kunne beregne effekten av jakta det enkelte år, og lettere kunne kompensere for et uventet utfall av en jaktseong året etter.

Stoffet er hentet fra

NINA Fagrapport 030

Erling Johan Solberg, Morten Heim, Bernt-Erik Sæther, Frode Holmstrøm:

«Oppsummeringsrapport. Overvåkingsprogram for hjortevilt. Elg 1991-95.»

HEDMARK

Overvåkte kommuner: Åsnes og Våler.

Lav okseandel

Overvåkingsbestanden i Hedmark er kraftig redusert i overvåkingsperioden. I overvåkingsperioden har det vært gunstige snøvintre i tillegg til en redusert bestandsstørrelse. Dette har medført at bestanden i overvåkingsperioden har vært meget produktiv. Med den nåværende lave avskytingen kan derfor den fremtidige bestandsveksten bli høy, noe som tilsier at en må følge bestandsutviklingen nøye for å ligge i forkant av denne utviklingen.

En økt avskyting bør ikke utføres ved å øke okseandelen i uttaket, fordi okseandelen og oksenes gjennomsnittsalder i stammen var lav sammenlignet med de andre overvåkingsområdene.

VESTFOLD

Overvåkte kommuner: Larvik, Ramnes, Andebu og Lardal.

Økning ventes

Bestandsstørrelsen i Vestfold er redusert gjennom økning i beskatningstrykket. Det har vært en vesentlig nedgang i okseandelen i bestanden og en svak økning i gjennomsnittsalderen blant voksne kyr i jaktuttaket. Det er økt gjennomsnittsalder ved kjønnsmodning og lavere fruktbarhet blant de eldre kyrne. Produktiviteten i stammen er derfor redusert.

Den kraftige reduksjonen i stammen siden 1990 har trolig forbedret næringsforholdene vesentlig, og det blir trolig en økning både i vektene og fruktbarheten i bestanden de nærmeste årene. Det er imidlertid viktig at beskatningstrykket opprettholdes, slik at ikke stammen igjen øker til et nivå hvor næringsbegrensning får vesentlig negativ innvirkning på kondisjon og produktivitet.

AUST-AGDER

Overvåkte kommuner: Lillesand, Birkenes og Iveland.

Må ytterligere ned

Bestandsstørrelsen i Aust-Agder er på vei ned. Bestandstettheten var i 1995 på samme nivå som i 1988; da var vektene og reproduksjonen i bestanden allerede vesentlig forringet. Bestanden i Aust-Agder må derfor ytterligere ned, og holdes nede, før en kan forvente å se en vesentlig økning i kvaliteten på dyrene.